

РЕЗЮМЕТА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ на доц. д-р ЙОНКА СТЕФАНОВА БАЛТАДЖИЕВА

I. Монография

1. Балтаджиева Йонка. Аз-концепция в подрастваща възраст – структура и съдържание. *Експериментално проучване*. БСУ, 2017. ISBN 978-619-7126-40-2

Монографията представя в синтезиран вид съвременните теории за структурата и съдържанието на конструкта Аз-концепция. Описани са резултатите от експериментално проучване на характеристиките на конструкта и са изведени неговите значими компоненти за подрастващата възраст.

В края на IXX и началото на XX век се появяват първите научни психологични анализи на процесите на себепознанието. Признава се съществуването на Аза като самостоятелна духовна (психична) инстанция. Допуска се двойственост на процесите на психичното себепознание „Азът познава Аза”. Човешкото поведение, човешките психични особености се разглеждат като обект на познание от техния носител. Субектът и обектът на познанието се сливат. Става ясно, че познанието за себе си не е самоцел, то е вплетено, част е от социалния живот на човека. То е едновременно предпоставка и резултат от сложните човешки взаимодействия и взаимоотношения в социалната среда. Азът се развива и разкрива именно в тях, като „реакция” (отражение) от индивида на възприятието на другите хора за него.

Познанието за себе си е „отразено познание” – то е вътрешно преживяване на културните еталони (физически и духовни) на средата и сравнението на себе си с тях. То е преживяване на отражението на сравнението на човека с другите хора, преживяване на отражението на тяхното знание за неговите същностни характеристики. Социалното поведение е немислимо без себепознанието. За това са единодушни всички автори, които се занимават с тази проблематика, без значение в рамките на каква научна парадигма интерпретират и обясняват себепознанието и социалните поведенчески прояви.

Обобщението на данните от проведеното експериментално проучване на съдържанието и структурата на Аз-концепцията на подрастващи на възраст 9-14 години следва изпълнението на общата цел и подцелите, които са заложили в експерименталния модел, представен в монографията. То се опира и на приетото теоретично допускане, че Аз-концепцията има йерархична структура, на върха на която е разположена обща Аз-концепция. Тя включва множество Аз-концепции, които се отнасят до различни области от психичните прояви на човека и които се осъзнават като особености (съдържание, характеристики) на Аз-концепциите през различни периоди от неговото развитие. Обобщението се отнася до групата лица, включени в извадката и очертава тенденции в съдържанието на Аз-концепцията на подрастващи на 9 и 10 години, и на 13 и 14 години.

Според модела на Shavelson, Huber и Stanton двете основни области, които се отнасят към общата Аз-концепция са неакадемична Аз-концепция и академична Аз-концепция. Подобластите, чрез които се разкрива тяхното съдържание са седем. Четири се отнасят до академичната Аз-концепция и те са свързани с представата за личните компетентности по отношение на английски език, история, математика, наука. Съдържанието на неакадемичната Аз-концепция включва три подобласти – социална Аз-концепция, емоционална Аз-концепция и телесна Аз-концепция. Те от своя страна се разкриват на по-ниско ниво чрез себепредстави за физическия облик и физическите способности, чрез преживяването на определени състояния и взаимоотношенията с другите хора (връстници и значимите други). Общата цел на

проучването е ориентирана към извличане на символните единици (думите), чрез които са кодирани елементите на тези нива. Те определят когнитивната схема на всяко ниво и очертават значимите подобласти в йерархичната многодименсионална структура на Аз-концепцията. Очертават се следните по-общи тенденции:

В изследваната възраст неакадемичната Аз-концепция е по-богата като съдържание от академичната Аз-концепция.

Наблюдават се тенденции на различия в съдържанието на неакадемичната Аз-концепция по възраст и пол.

С възрастта нараства абстрактността на категориите, с които се описват изследваните лица.

Уникалността на Аз-концепцията, нейният изключително субективен характер правят разкриването на нейното съдържание трудна задача за всеки изследовател. Включването на цялото многообразие на личните представи за себе си в структури, области, областни аспекти, категории и символни знаци вероятно ще обогати познанието за човешката личност и нейното развитие, но вероятно ще пропусне самобитността и уникалността на индивидуалното Аз. Знанието, което е извлечено от анализите на структурата и съдържанието на А-концепцията на човека би било полезно за организиране на средата (екологията), в която се формира този конструкт.

II. Студии

1. Аз-концепция. Теоретични и експериментални измерения на конструкта. Годишник на БСУ, 2017. (под печат)

В студията са представени основните психологични теории и концепции, които интерпретират структурата и съдържанието на Аз-концепцията в исторически план и в съвременната психологическа наука. Разгледани са идеите за Аза и Аз-концепцията в психодинамичната и когнитивната парадигми, както и в хуманистичната психология. Изяснени са взаимовръзките между Аз-концепция, самооценка, Аз-образ и са описани основните методи и техники за изследване на съдържанието на конструкта Аз-концепция.

2. Влияние на локализацията на контрола върху мотивацията за учене при ученици в подрастваща възраст (13-14 години). Годишник на БСУ, 2016. ISSN: 1311-221-X

В студията са представени резултатите от експериментално проучване на взаимната връзка и влияние между личностната характеристика „локус на контрола” и мотивацията за учене при ученици на възраст 13 и 14 години. Изследването е проведено с 85 подрастващи на 13-14 години – ученици от шести и седми клас от гр. Бургас през месец май 2016 г. в естествена училищна среда. За изследване на мотивацията за учене и локуса на контрол е използван методът на самоотчета - съответно с два изследователски инструмента: Мотивацията за учене се изследва с помощта на специално разработена от П. Барозова анкетна карта, съдържаща списък от 20 мотива за учене за подрастващи от шести клас и 21 мотива за учене за подрастващи от седми клас. Локализацията на контрола се изследва с помощта на скалата за локуса на контрола при деца, известна като „Тест на Новицки и Стрикленд”.

Резултатите от проведеното изследване дават основание да се твърди, че съществува взаимовръзка между двата конструкта. Тя се изразява като влияние от страна на личностната характеристика „локус на контрола” върху мотивационната сфера на човека, в частност – върху мотивацията за учене. По-точно, това влияние се

изразява в следното: екстерналността води до засилване на външната мотивация и отслабване на вътрешната, а интерналността – до засилване на вътрешната мотивация и отслабване на външната. Естествената тенденция, установена от Новицки и Стрикленд, за усилване на интерналността с възрастта е обнадеждаваща, защото може да се очаква засилване на вътрешната мотивация на подрастващите с нарастване на тяхната възраст. А това ще променя постепенно личността на младия човек към по-висока автономност, осъзнатост, отговорност, зрялост, самоконтрол, ориентация към по-значими жизнени перспективи и цели, до засилване на готовността за тяхното постигане и отстояване. Познаването на мотивацията за учене е особено важно най-вече за целите и нуждите на образованието и особено – на педагогическата практика. Трябва да се работи за формиране у учениците на чувството за отговорност и самоконтрол, на чувството за собствена компетентност и способност за успех, за повишаване на Аз-ефективността. Необходимо е да се акцентира върху смисъла на търсенето на причините за успеха /неуспеха вътре в себе си, вместо в другите или във външните обстоятелства.

III. Статии

1. Съдържание на Аз-концепцията на момчета и момичета на 13 и 14 години. Сравнителен анализ. Осми национален конгрес по психология, София, 2017. ISBN: 978-619-90965-1-2

В статията са представени резултатите от изследването на съдържанието на Аз-концепцията на юноши (момчета и момичета) на 13 и 14 години. Изследването е проведено с 95 юноши (50 момчета и 45 момичета) с класическия инструмент „Кой съм Аз?“. Чрез контент анализ се разкрива тяхната представа за себе си. Направен е сравнителен анализ на съдържателната характеристика на представата за себе си на момчета и момичета. Изходната теоретична позиция, която е основа за избор на инструментариум на изследването и интерпретация на резултатите от него, се опира на идеите на когнитивната психология за Аз-образ и Аз-концепция. Аз-образът и Аз-концепцията се разглеждат като „познаващо представяне“ на собствената личност. Изборът на календарната възраст на изследваните лица, които са включени в групата се ръководи от всеобщото признание, че подрастващата възраст е преломен, критичен период в човешкото развитие, преходен период между детството и възрастността в конкретната културна среда. Бурните промени водят до това, че въпросът „Кой съм Аз?“ определя личностното развитие през цялото юношество. Според Е. Ериксън основната задача на този етап от психическото развитие на човека е цялостно осъзнаване на себе си и своето място в света. Какво показват резултатите от изследването? Момчетата и момичетата на 13 и 14 години преди всичко обичат – приятелите, семейството, спортните игри, музиката, компютрите. Те мразят да не се зачита тяхното „Аз“. В себепознанието се открояват моралните качества и оценки, които са свързани с човешкото общуване. Със същата тежест са и характеристиките, които се отнасят до ученето и училището. Половата идентификацията заема водещо място в себепредставата. Динамиката в съдържанието на Аз-концепцията на подрастващите момчета и момичета е по посока на увеличаване на субективните самоописания (личностни качества, черти, състояния, емоции), при момичетата с по-бързи темпове, отколкото при момчетата.. Не се очертава тенденция на полова диференциация в съдържанието на Аз-концепцията.

2. Азът в психоаналитичната теория на З. Фройд – съдържание и релации. Сп. Съвременна хуманитаристика, БСУ, 2017, кн.1. ISSN 1313-9924

В статията се разглеждат идеите на З. Фройд за Аза като психична инстанция на личността. Проследени са връзките и отношенията на Аза с другите две инстанции - То и Свърх Аз, формулирани от З. Фройд. Изведени са съдържателните характеристики на Аза според неговата теория.

3. Измерения на личния самоконтрол при юношите и студентите. Юбилейна научна конференция с международно участие. БСУ, 2016. ISBN 978-619-7126-28-0

Изследването е проведено сред две групи: 1. Ученици от 9-ти клас и 2. Студенти. В първата група са анкетирани 68 ученици от 9-ти клас от 2 училища в гр. Бургас. Във втората група са анкетирани 49 студенти от ЦХН, БСУ. Използван е Въпросник за локус на контрол, адаптиран и валидизиран от Ангел Величков и Мария Радославова. Анкетираните попълват и скала за автономност на Worthington, и асоциативен тест с две понятия „постижения“ и „дисциплина“, които впоследствие са обработени чрез метода на семантичния диференциал. Резултатите от проучването показват, че по-голямата част от изследваните ученици и студенти са с вътрешен локус на контрол. Изследваните, които притежават вътрешен локус на контрол показват по-висока успеваемост в училище и в университета. Вътрешната локализация се среща по-често при момчетата. По-високият материален статус на семейната среда също оказва благоприятно влияние върху личностното развитие на младите хора, като подпомага формирането на целеустременост, насоченост и отговорност.

4. Категорията „възраст“ и нейната многозначност. Психологична възраст. Научна конференция с международно участие, БСУ, 2015. ISBN 978-619-7126-11-2

Възрастта представлява една от най-сложните категории на психологията на развитието. Тя е смислообразуваща категория за психологията на развитието. Безспорен научен факт е, че тя е многомерна по своята същност и има различно качествено съдържание. Хронологичната възраст на човека, неговата възраст като индивид, (биологична единица и организация), като личност, като индивидуалност, като субект на познанието са съществено различни като понятия. Критериите, по които се измерва възрастта на човека на тези качествено различни нива са различни, но са взаимно вплетени и взаимно зависими. Поради това научната интерпретация на конструкта „психологична възраст“ среща значителни трудности, а осмислянето му се губи в неговата многозначност. От теоретичния анализ следват няколко общи идеи - психологичната възраст може да се определи още като времева идентичност, структурна същност на Аз-концепцията; тя не е тъждествена на психичното време; осъзнаването на времето на своето съществуване е важно допълнение към осъзнаването на собствената идентичност, реализира се чрез осмисляне от човека на своето психично време във връзка със социалното време, с времето на епохата; за всяка личност съществува специфична концепция за времето.

5. Консултирането в практическата социална работа – граници и измерения. Сп. Съвременна хуманитаристика, БСУ, 2014. ISSN 1313-9924

В статията се разглежда консултирането като професионална дейност, която е неотменна част от практическата социална работа. Направен е опит да се представи и открие психосоциалното консултиране като съвременен и адекватен подход в/на социалната работа, който включва елементи, както от психологичното консултиране, така и от социалното консултиране. Основната причина да се обръща

внимание на този въпрос е свързана с недостатъчно разработен (научно и научнопрактически) методологически инструментариум за социална работа с различни социално уязвими групи, общности и индивиди.

6. Психологически проекции на социалната идентичност на младежи на 18-20 години. Сборник научни доклади от VII национален конгрес по психология, София, 2014. ISBN: 978-954-91472-9-2

В статията са представени резултати от изследване на един от елементите на съдържанието на А-концепцията на младите хора на възраст 18-20 години – социалната идентичност. Допуска се, че в този елемент се включват всички роли, които личността изпълнява и всички групи, към които принадлежи. Изходната теоретична позиция за анализ е определянето на социалната идентичност като феномен, който възниква на основата на осъзнаване от личността на своята принадлежност към разнообразни социални групи, в които човекът се включва през своя живот.

Изследването е проведено през 2013 и 2014 година с младежи на възраст 18-20 години. Изследваните лица дават 20 описания на себе си /20 различни отговора на въпроса „Кой съм аз?“/ за определено време /20 минути/. Контент анализът на самоописанията в проведеното изследване ни дава възможност да очертаем кои особености на осъзнаваната личност са с най-голяма честота на поява и поради това с най-висока степен на значимост в социалната идентичност на младежи на 18-20 години. Отделят се и се наблюдават няколко актуални компоненти на социалната идентичност – ученическа/студентска, джендерна, възрастова (възрастност) и градска. Тяхната честота на поява е различна в двете възрастови групи. При учениците смесената джендерно-възрастова идентификация е по-силно изразена. Не са отчетени професионална, етническа и религиозна идентичности. Водеща позиция в себепредставата има джендерната идентичност. В съдържанието на А-концепцията на 18-20-годишните младежи са включени 69% самоописания, които имат субективен характер.

7. Конфликти и агресия между учениците от начална училищна възраст. Годишник на БСУ, 2013. ISSN:1311-221-X

Статията е посветена на една особено актуална тема за българското училище, а именно агресивното поведение на децата в училищната среда. Зачестилите случаи на детска агресия насочват вниманието на автора към различните негативни прояви в училище, към причините, които ги провокират, към възможностите тези негативни прояви да бъдат редуцирани в социално приемливо поведение. Анализирани са конфликтите в училище и са изведени техните основни детерминанти - професионалното и междуличностно взаимодействие между участниците в учебно-възпитателния процес (ученици, учители, родители, директор). Направен е анализ и на агресивните прояви на учениците от начална училищна възраст, които са възникнали в резултат на конфликтните им взаимоотношения с връстници.

8. Структура на социалната идентичност. Конференция с международно участие. БСУ, 2013. ISBN 978-954-9370-95-9

Статията представлява теоретичен анализ на конструкта „социална идентичност“ и опит да се определи неговото съдържание въз основа на съществуващите идеи и концепции. В последните няколко десетилетия социалната идентичност се превърна във феномен, който активно привлича вниманието на

научните среди. Предполага се, че разкриването на закономерностите на функциониране на социалната идентичност, ще позволи да се получи по-същностно познание на социалното поведение на човека. Особено актуални са проблемите на социалната идентичност днес, когато в света протичат бурни промени и трансформации на социалните отношения, които неизбежно водят и до трансформации в идентичността. Социалната идентичност се определя като феномен, който възниква на основата на осъзнаване от личността на своята принадлежност към разнообразни социални групи, в които човекът се включва през своя живот. Централни компоненти в структурата на социалната идентичност на личността представляват джендърната (половата) и етническата идентичност. Именно принадлежността към етническите и джендърните групи изпъква като най-очевидното основание за категоризация. В социалната идентичност могат да се включат и възрастова, професионална и градска идентичност, тъй като те също са свързани с най-важните аспекти на социалното битие на съвременната личност.

9. Академичната мотивация през погледа на студенти и преподаватели. Годишник на БСУ, 2013. ISSN:1311-221-X

Публикацията е свързана с проучване на нагласите на студентите от ЦХН в БСУ за мотивирано участие в учебните занятия, а също и с проучване на мнението на преподавателите от този център за причините за неучастие на студентите на лекции и упражнения. Методиката на изследването включва провеждане на фокус група със студенти на тема „Моето участие в учебния процес“, провеждане на анкетно проучване със студенти, включващо изследване на семантичното пространство и емоциите на студентите, свързани с участието им в учебните часове; провеждане на анкетно проучване сред преподаватели от ЦХН относно мотивацията за не посещение и методите, които преподавателите използват за активизиране на студентите в аудиториите. В статията са представени резултатите от проведената дискусия със студентите във фокус групата, както и анализ на анкетното проучване сред преподавателите.

10. Нагласи на студентите към висше образование и мотивация за академични постижения. Конференция с международно участие. БСУ, 2013. ISBN 978-954-9370-95-9

В статията са представени резултатите от проведено анкетно проучване на мотивацията за академични постижения на студенти от БСУ. То включва и измерване на семантичното пространство на студентите, свързано с академичното обучение. Данните от анкетното проучване показват, че студентите посещават учебните занятия, водени основно от вътрешни мотиви за учебни постижения и познания и в по-малка степен от формални, външни стимули като административни правила и вложени финансови ресурси. Обработката на резултатите от семантичния диференциал позволяват да се разкрият смислите и значенията, които студентите от извадката влагат в четири понятия, свързани с учебния процес в БСУ – студент, преподавател, лекция, висше образование.

11. Социалната идентичност в съдържанието на Аз-концепцията на подрастващите. Българско списание по психология. Сборник научни доклади, VI национален конгрес по психология, София, 2011. ISSN 0861 - 7813

В публикацията са представени резултатите от изследване на един от елементите на съдържанието на А-концепцията на подрастващи – социалната

идентичност. Изследването е проведено с 218 подрастващи, 123 от тях са на 9 и 10 години и 95 са на 13 и 14 години. В проучването са включени 118 момчета и 100 момичета от двете възрастови групи. Всички изследвани деца са ученици. Резултатите са получени при свободно себеописание чрез метода на двадесетте твърдения /тест „Кой съм аз?“. Получена е съвкупност от 3734 отговори на въпроса „Кой съм аз?“. Всички отговори са подложени на контент анализ и са установени категориите с повече от един отговор. Категориите, които подлежат на последващ контент анализ обобщават 1435 думи от самоопределенията на 13-14-годишните и 1434 думи от самоопределенията на 9- 10-годишните, или общо 2869 думи. Проследено е какво място заема социалната идентичност в цялостната Аз-концепция на момчета и момичета в подрастваща възраст и кои са категориите, чрез които тя се описва.

12. Образът на собственото тяло в съдържанието на Аз-концепцията на подрастващите. Сб. “Приложна психология и социална практика“, Международна научна конференция, Варненски свободен университет, 2011. ISSN 1314-0507

В статията се представят резултатите от изследване на един от елементите на съдържанието на Аз-концепцията на подрастващи – образа на собственото тяло. Изследването е проведено с 218 ученици на възраст 9,10,13и 14 години с тест „Кой съм аз?“. Проследено е какво място заема този образ в цялостната Аз-концепция на момчета и момичета в подрастваща възраст и кои са категориите, чрез които той се описва. Момчетата на 9 и 10 години описват своя външен физически образ /външен вид/ като посочват обективно съществуващи свои особености /белези/, които ги правят различни от другите. Тези съдържания на образа на своето тяло са изведени в резултат на социалното сравнение. Това са цвят, дължина и форма на косата. Цветът на очите също е основен белег, на който момчетата на 9 и 10 години обръщат внимание. В самоопределенията присъстват физическите параметри на тялото – височина и обем. За 9- и 10- годишните момичета е значима и оценката на собствения външен вид, затова и в техните самоотчети присъства категорията красива/хубава. Момчетата на 9 и 10 години също описват образа на своето тяло чрез неговия ръст, обем, особености на косата и цвят на очите. Обемът на тялото е описан чрез думите тежък, слаб, дебел. В самоописанията на момчетата присъстват и такива, които се отнасят до тяхната физическа дееспособност – бърз и силен. Такива самоописания не се срещат при момчетата на тази възраст. Тяхното присъствие се обяснява с различията в културните очаквания към двата пола, с различията в изискванията на социалното обкръжение към двата пола. Образът на тялото е отразен и в самоописанията на 13- и 14- годишните момчета и момичета, но в друг ракурс. И в него присъстват като елементи очите и косата, но не с такава информативност, както при по-малките. Присъства не само обективизация на белези на тялото, но и оценъчен момент – те определят себе си като красиви, харесват външността си, очите, устните, очите и лицето си, някои от тях мразят косата си или мразят да изглеждат зле. При момчетата на 13 и 14 години вече се появяват дейности, които са свързани с атракцията като социален феномен – да направим себе си привлекателни за другите. Те обичат да се гримират, да ходят на фризьор и да се грижат за външния си вид. Момчетата на 13 и 14 години също включват в образа на собственото тяло външни белези, отбелязват и степента на изразеност на физическата си дееспособност /висок, красив, силен/, но те са с много по-малка информативност отколкото при 9- и 10-годишните момчета. Може да се предположи, че те имат формиран образ на тялото, но в тази възраст те са най-

неудовлетворени от него и затова избягват да го вербализират. Прави впечатление, че те включват облеклото като елемент на външния облик – обичат да се обличат с маркови дрехи, да носят маркови дрехи. Модата като социален феномен и като начин за идентификация с определени културни еталони, ценности и социални групи започва да навлиза в живота на подрастващите и да заема място в съдържанието на тяхната представа за себе си.

13. Динамика на Аз-концепцията на момичета в подрастваща възраст. Годишник на БСУ, том XXIII, 2010. ISBN: 978-954-9370-70-0

Целта на представеното изследване е да проучи динамиката в съдържанието на Аз-концепцията на момичета на 9 и 10 години и на 13 и 14 години. Предполага се, че промените, които настъпват на биологично, интелектуално и социално ниво при прехода от едната календарна възраст към другата са довели и до промени в съдържанието на Аз-концепцията. Изследването е проведено със 100 момичета на възраст 9-10 години и 13-14 години, които са ученици в трети, четвърти клас, и седми клас. Момичетата на 9 и 10 години са фокусирани върху особеностите на своя външен вид – цвят на очите, цвят, форма и дължина на косата, красота, идентифицират се и с това, което искат да станат или да притежават. Момичетата на 13 и 14 години се идентифицират преди всичко със състояния и с качества /свойства на личността/, с черти, отколкото с приемането и изпълнението на дейности. Ясно се откроява появилата се вече рефлексия. Момичетата започват да се изследват по-внимателно и да се дефинират по различен начин. Те по-дълбоко осъзнават отделеността си от другите и своята уникалност. Потвърждава се тезата, че преминаването през пубертета променя съдържанието на Аз-концепцията и се наблюдава „изместване към по-абстрактни портрети”. В самоописанията се включват личностни черти, емоции и лични убеждения. В самоописанията на по-големите момичета се откриват и седем от осемте аспекта на Аз-концепцията, отделени от С. Хартър: академична компетентност; спортна компетентност; външен вид; социално приемане; близки приятелства; романтично привличани; поведение. Отсъства само професионалната компетентност, макар че се срещат самоопределения като „готвачка” и „художничка”, липсва и професионална ориентация, като представа за желана бъдеща реализация. Динамиката в съдържанието на Аз-концепцията на подрастващите момичета е по посока на увеличаване на субективните самоописания /личностни качества, черти, състояния, емоции/ и по-абстрактни автопортрети.

14. Аз-концепцията – психологически фактор в рекламата. Сп. Съвременна хуманитаристика, 2010, кн.1. ISSN 1313-9924

В статията се представят съвременните идеи за съдържанието на Аз-концепцията на личността и се анализира нейното отношение към ефективността на рекламната дейност, разглеждана като комуникация. Предлага се тезата, че формираната и изградена Аз-концепция на личността оказва регулативна функция върху човешките действия и поведение, активизира човека и определя неговата жизнена посока и в този смисъл тя е една от основните психологични характеристики, които са пряко свързани с рекламата и нейното въздействие.

15. Съдържание на Аз-концепцията на момчета на 13 и 14 години. Международна конференция БСУ, 2010, т. 1. ISBN: 978-954-9370-72-0

Изследването е проведено с 50 момчета на възраст 13 и 14 години, които са ученици. Използван е вариант на теста, приложим за деца, които вече умеят да пишат. Изследваните деца дават 20 описания на себе си /20 различни отговора на

въпроса „Кой съм аз?“ /за определено време /20 минути/ и се предполага, че това са най-съществените елементи на тяхната представа за себе си, но се изваждат онези елементи на Аз-концепцията, които са ясни на съзнанието. Получените отговори се обработват чрез контент анализ. Получена е съвкупност от 948 отговора на въпроса „Кой съм аз?“. Контент анализът на самоописанията в проведеното изследване ни дава възможност да определим кои особености на осъзнаваната детска личност са с най-голяма честота на поява и поради това с най-висока степен на значимост в „обобщения автопортрет“ на подрастващите момчета от началото на 21 век. Те преди всичко обичат и не обичат, както и мразят. Обичат спорта и най-вече футбола, компютрите и компютърните игри, морето и плажа, приятелите си. Мразят да не се зачита тяхното „Аз“. В себепознанието се открояват моралните качества и оценки, които са свързани с човешкото общуване. Със същата тежест са и характеристиките, които се отнасят до ученето и училището. Половата идентификацията също заема водещо място в себепредавата. В съдържанието на Аз-концепцията на 13-14-годишните момчета са включени 50% самоописания, които имат субективен характер.

16. Динамика в съдържанието на Аз-концепцията на момчета в подрастваща възраст. Сб. „Приложна психология и социална практика“, Научна конференция Варненски свободен университет, 2010. ISSN 1314-0507

Целта на представеното изследване е да проучи промените и посоката на различия в съдържанието на Аз-концепцията на момчета на 9 и 10 години и момчета на 13 и 14 години. Изследването е проведено със 118 момчета на възраст 9-10 и 13-14 години, които са ученици. Третокласниците и четвъртокласниците са 68, а седмокласниците – 50. Съдържанието на Аз-концепцията е изследвано чрез тест „Кой съм аз?“. Резултатите от проведеното проучване показват, че в съдържанието на Аз-концепцията на 9-10-годишните момчета присъстват самоопределения, които могат да се отнесат предимно към обективни и ролеви категории /52% от всички самоопределения/. В съдържанието на Аз-концепцията на 13-14-годишните момчета са включени 50% самоописания, които имат субективен характер. Динамиката в съдържанието на Аз-концепцията на подрастващите момчета е по посока на увеличаване на субективните самоописания /личностни качества, черти, състояния, емоции/. Личностните особености и личностните качества се осъзнават в процеса на общуване с възрастните и връстниците. Този процес е най-активен в подрастващата възраст.

17. The Content of the Self-concept in 9 and 10-year-old Children. The South-East European Regional Conference of Psychology. Българско списание по психология, 2009, кн.3. ISSN 0861-7813

В статията са представени резултатите от изследване на съдържанието на Аз-концепцията на деца на 9 и 10 години, които са ученици в трети и четвърти клас. Аз-концепцията се разглежда като ядро на самопознанието и самосъзнанието. Съдържанието на Аз-концепцията на 9 и 10-годишните деца е изследвано чрез тест „Кой съм аз?“. Изследването е проведено със 123 деца на възраст 9-10 години. Получена е съвкупност от 2026 отговора на въпроса „Кой съм аз?“. Всички отговори са подложени на контент анализ.

Анализът показва, че най-многобройната категория описания започва с думата обичам, т.е. детето на 9-10 години се идентифицира с привързаността си и чувството на нежност, което изпитва към нещо или някого. На второ място по брой отговори е категорията момче/момиче, т.е. половата идентификация. Следват

категории, които се отнасят до описание на външния вид /физическия Аз/ - цвят на очите; цвят, форма, дължина на косата; висок, нисък, слаб, дебел и оценка на физическите изяви /способности/ - бърз, силен. В самоописанията присъства и естетическа оценка на собствения външен вид – красив, красива. Детето на 9-10 години се определя и в етични, нравствени категории, като най-често то се идентифицира с доброта, трудолюбие, услужливост, честност, но също така посочва, че е и мързеливо. То осъзнава, различава и си приписва и интелектуални способности – умен, талантлив. Безспорен факт е, че в живота му присъства и спорта, при това активно и затова то тренира, и е спортист /футболист, колоездач, баскетболист/.

18. Психическият процес внимание и стоперите в рекламата. Годишник на БСУ, том XX, 2009. ISSN: 1311-221-X

В статията се представя и се анализира взаимоотношението между вниманието като когнитивен психичен процес и рекламното съобщение. Обобщени са основните начини за привличане на вниманието в рекламата. Те са: повторяемост, интензивност, динамичност, контрастност, движение на кадъра, цветово въздействие, размер на буквите, шрифт.

19. Съдържание на Аз-концепцията на 9 и 10-годишните момчета и момичета. Психология Журнал, 2009, кн. 65. ISSN1312-3777

В статията са представени резултатите от контент анализ на детските самоописания. Детето на 9-10 години преди всичко обича и не обича, както и мрази. На второ място то има определени физически характеристики /измерения/, които го локализиращ в пространството и го правят различно от другите, и които то оценява през определени и вече усвоени еталони за красиво и грозно. На трето място в себепознанието се открояват моралните качества и оценки, със същата тежест са и характеристиките, които са свързани с ученето и училището. Идентификацията с един от двата пола заема пето място.

20. Лидерство и интелигентност в начална училищна възраст. Годишник на БСУ, том XIX, 2008. ISSN: 1311-221-X

В рамките на отговора на въпроса, дали лидерите са интелигентни е построено и предлаганото в статията експериментално проучване. Неговата цел е да маркира пресечните точки и да очертае зависимостите между лидерството и интелигентността още в генезиса на лидерството, при първите негови по-значими и отчетливи прояви – начална училищна възраст. Системата на деловите и личните отношения в ученическия клас се разкрива чрез социометричния метод. Основните променливи, които могат да се изследват чрез него са: лидерство, агресия, авторитет, лично приспособяване, симпатия, антипатия, безразличие, т. е. психологичните аспекти на човешките взаимоотношения в група. Нивото на развитие на интелигентността е изследвано чрез теста на Рейвън, който е един от най-разпространените тестове за изследване на интелигентността /Тест с прогресивни матрици на J.C.Raven/. Той съдържа невербален тип задачи, чието решение не зависи от речеви формулировки. Тестът има вариант за деца от 5 до 11 години, който включва 36 задачи. Според Рейвън тестът измерва “ясното мислене”. Изследването е проведено със 133 ученици. Възрастта на изследваните лица е между 9 и 11 години. Във взаимоотношенията между децата в класовете вече е изградена система на доминиране /лидерство/. Резултатите показват, че 90% от момичетата лидери и 73% от момчетата лидери са с висока интелигентност. Тези данни позволяват да се

твърди, че съществува връзка между нивото на интелигентност на учениците и заеманите от тях лидерски позиции в ученическия клас.

21. Агресия и междуличностни отношения в началното училище. Сб. „Управление и образование“, Университет “Проф. д-р Ас. Златаров” т.3, кн.2, 2007. ISSN 13126121

В статията са представени резултатите от пилотно проучване на влиянието на агресивните прояви на децата върху техните взаимоотношения в ученическия клас. Целта на проведеното пилотно проучване е да се провери експериментално отношението на агресивното поведение към позицията на децата в ученическия клас. Системата на деловите и личните отношения в ученическия клас се разкрива чрез социометричния метод. Изследването на някои личностни характеристики в поведението на децата като адекватност, дистанцираност и агресия се осъществи чрез полупроективната методика на Р. Жил. В конкретното изследване се проследяват 3 категории отношения: отношение към приятел; отношение към учител; агресивност. Резултатите дават основание да твърдим, че почти всички деца, включени в проучването проявяват адекватно социално поведение. Но има ситуативни фактори, които отключват агресивни прояви. Тези ситуации са: когато се присмиват на техен приятел, когато им отнемат неща, когато родител отказва да изпълни тяхно искане /желание/, при групово обсъждане на проблеми и по време на екскурзия /разходка/. В тези случаи се засяга /възпрепятства се/ удовлетворяването на базисни потребности на децата и част от тях реагират “аварийно” за да поддържат вътрешното си равновесие. Преобладава вербалната агресия – закачки, обиди, нагрубяване, гневни словесни изблици. Сравнително по-слабо изразени са проявите на невербалната агресия – бой, чупене, хвърляне и др. В тази възраст агресивността на момичетата е по-слабо изразена, отколкото на момчетата. Децата с по-силно изразени агресивни прояви попадат в групата на „отхвърлените“, т.е. те са нежелани за общуване от другите.

22. Психологическа природа на конфликтните взаимоотношения между учители и ученици в начална училищна възраст. Сборник научни доклади, Трети национален конгрес по психология, София, 2005. ISBN 954-638-137-3

В статията се очертават границите на съвременната интерпретация на понятието “педагогически конфликт”. Педагогическият конфликт се определя като форма на проява на изострени субектно-субектни противоречия. Противоречията възникват в резултат от професионалното и междуличностно взаимодействие между участниците в учебно-възпитателния процес. Подчертава се, че педагогическият конфликт има три основни елемента - сфера на протичане, субекти и емоционален тон. Разкриват се психологичните причини, предизвикващи педагогическите конфликти в една много важна за развитието на човешката личност възраст, начална училищна възраст. Акцентът се поставя върху анализа и класификацията на психологичните измерения на конфликтните взаимоотношения, които възникват в процеса на педагогическото общуване при взаимодействието между педагога и ученика в начална училищна възраст. Авторът се придържа към тезата, че в психологичен аспект конфликт възниква, когато се извършва психична преработка на информация и регулация на поведение и че, психологичните причини за конфликтно поведение и конфликтни взаимоотношения винаги са свързани с унижаване на човешкото достойнство. Те засягат дълбоко човешката личност, нейните чувства, настроения, перспективи, удовлетвореност и себеуважение.

Актуалността на проблема се подчертава от факта, че съвременното образователно пространство е наситено с конфликти и конфликтни ситуации.

23. Динамика на лидерството в начална училищна възраст. сб. “Приложна психология и социална практика“, Научна конференция Варненски свободен университет, 2005. ISBN-10: 954-715-293-9, ISBN-13: 978-954-715-293-0

Предмет на изследването в статията е динамиката на лидерството в начална училищна възраст. Изследването е реализирано със 153 деца от ОУ “Г. Бенковски” гр. Бургас през периода 2001-2005 година и се осъществява в два випуска от начална училищна възраст. Системата на деловите и личните отношения в ученическия клас се разкрива чрез социометричния метод, той дава информация и за динамиката на лидерството и лидерските позиции. Първият випуск включва 88 ученици, обучавани в три паралелки. Социометричният метод е проведен в края на първата, втората и четвъртата учебни години /2002, 2003, 2005 година/. Вторият випуск включва 65 ученици, също обучавани в три паралелки. Социометричният метод е използван в края на първата, втората и третата учебни години /2003, 2004 и 2005 година/. Разкриването на съдържателната страна на психологическия профил на учениците, които заемат водещи позиции в ученическия клас на началното училище е реализирано чрез допитване /оценка/ за качествата, които притежават те. Допитването е проведено с ученици от четвърти клас чрез тест “Познаваш ли себе си и другите?” и с учители, преподаващи в началното училище, чрез експертна оценка. Откроява се ясно динамиката на лидерството в начална училищна възраст, неговата относителност и непостоянство. Данните показват, че лидерските позиции се сменят твърде динамично /бързо, често/ и че те се заемат от различни ученици през различните етапи от психическото оформяне на ученическите класове. Промяната в позициите може да се търси в няколко посоки: някои от учениците губят вече завоюван рейтинг сред съучениците си; нови ученици печелят рейтинг /водеща позиция/; някои ученици запазват постоянно висок рейтинг в своите класове. В първи и втори клас лидерството се задава от вън, главно от учителя. Преобладават приятелските, дружеските връзки между децата и те са все още ситуативни, променливи и неутрайни. В трети и четвърти клас се разгръща лидерството като психологическа характеристика на ученическия клас. Лидерската позиция се определя от качествата на ученика, които изпъкват пред съучениците му в процеса на съвместната им дейност.

24. Вътрешноличностни конфликти в педагогическия процес. Сп. Педагогика, 2005, № 3. ISSN 0861 – 3982

В статията е представена типология на вътрешноличностните конфликти и е направен опит да се проследи тяхното влияние върху педагогическата дейност. Застъпва се тезата, че педагогическа дейност представлява социално пространство, което се характеризира с повишено напрежение и което може да предизвика появата на вътрешноличностни конфликти, или да усилва вече съществуващи. Педагогическата дейност е преди всичко индивидуална. Педагогът /учителят/ е изправен сам срещу своите ученици /в процеса на преподаване в ученическия клас/ и изпитва силно психическо напрежение, защото трябва едновременно да регулира както своето собствено поведение, така и това на учениците в класа. Съществува вероятност да се стигне до дезадаптация в неговата интелектуална и емоционална сфера. Отрицателните емоции, които възникват в резултат на деловите взаимоотношения в училище, могат бързо да се пренесат от проблема към личността и да придобият изключителна личностна значимост. Ежедневно в училище се случват неврогенни

произшествия, които също зареждат училищната атмосфера с напрежение. Основният извод е, че работещите в образователната сфера трябва да придобият знания и да усвоят умения на практика да се ориентират във вътрешните си конфликти, да ги осъзнават и управляват. Бурните промени на новия век изискват формиране на конфликтологична култура у бъдещите педагози, формиране у тях на конфликтологична компетентност.

25. Психологическа природа на конфликтите в диадата “учител-директор“.
Годишник на Университет “Проф. д-р Ас. Златаров”, Б., т. XXXII, кн. 2, 2004.
ISSN1312-1359

В статията е направен анализ на основните причини за конфронтация в диадата директор-учител. Анализът показва, че те могат да се търсят в три посоки. Първата посока е свързана със социалния статус на директора /той е ръководител и като такъв изпълнява дейности, произтичащи от позицията му, напр. наказва и награждава/ и с личностните особености на човека, заемащ поста директор. Втората посока е свързана със спецификата на ситуацията на взаимодействието между двете страни и фона, на който то протича. Най-важните фактори, които предизвикват учителските конфликти могат да се отнесат към голямата учебна натовареност на учителите в съвременното училище и тяхното включване в дейности, които нямат непосредствено отношение към педагогическия процес. Непрекъснатите промени в образователната система, нововъведенията в съдържанието на учебния материал и методологията на преподаване също изправят учителя пред сериозни изпитания и го въвеждат в конфликтни ситуации. Третата посока е свързана с позицията на учителя и неговите личностни особености, качества и състояния. Педагогическият конфликт в диадата директор-учител е нормално социално явление в съвременното училище. Осъзнаването на този факт, както и приемането на неизбежността на конфликтите във всички сфери на човешката дейност би помогнало да се насочи вниманието към засилване на подготовката на педагози и ръководители на образователни институции в тази област.

26. Типология на категориите ученици в ученическия клас на началното училище.
Годишник на Университет “Проф. д-р Ас. Златаров”, Б., т. XXXII, кн. 2, 2003. ISSN1312-1359

Учителите възприемат различията между учениците и се отнасят различно към тях. Различията в активността и реакциите на учениците подтикват учителя към различно поведение. Субективните очаквания и емоционалните представи на учителите за учениците стават предпоставка за различно отношение /различно взаимодействие/. Предполага се, че учителите “боравят” в процеса на общуване /взаимодействие/ с класа с “категории” /групи/ ученици. Резултатите от проведеното и представено изследване потвърждават тезата, че учителите групират учениците въз основа на качества от две категориални области: област на постиженията и област на емоционалните поведенчески реакции. Те са склонни да отнасят учениците от своите класове към групата на “слабите” и групата на “силните”, като отчитат качества и от двете области. “Добрите” се определят главно чрез качества от областта на емоционалните поведенчески реакции.

27. Психолого-педагогическая парадигма исследования межкультурной коммуникации как вектора развития многополярного мира. Образовательные ресурсы и технологии.
МУ „С.Ю. Витте”, Москва, 2017, № 4.

В статията се разкриват психологическите и педагогическите аспекти на межкултурната комуникация като области на хуманитарното знание. Особено внимание се отделя на тяхната взаимна връзка в контекста на задачите за формиране на личността в условията на съвременното поликултурно общество. Посочва се влиянието на феномена „межкултурна комуникация“ върху теорията и практиката на обучение по чужд език. Межкултурната комуникация е представена като парадигма на този педагогически процес, засягаща както неговите теоретични основи, така и практическите аспекти.

28. Межкултурна комуникация и обучение в трудах на изследователите XX века. Образователни ресурси и технологии. МУ „С.Ю. Витге”, Москва, 2017, № 4.

В статията се изследват подходите при интерпретацията на понятието „межкултурна комуникация“ в теориите на учени от XX век – период, през който тази област придобива статут на самостоятелно научно знание в резултат на бързото нарастване на глобализационните и информационните процеси, както и на межкултурните контакти. Анализират се теориите на Х. Хофстеде, Е. Хирш и Е. Холл. Особено внимание се обръща на взаимната връзка между межкултурна комуникация и межкултурни компетенции. Формирането на межкултурни компетенции се разглежда като културно и социално обусловен педагогически процес.

IV. Доклади

1. Мотиви за учене при подрастващи на 13-14 години. Конференция ВТУ «Св. Св. Кирил и Методий», 2016.

В доклада са представени резултатите от проведено емпирично изследване върху мотивите за учене на подрастващи на 13-14-годишна възраст. Изследването е осъществено с помощта на специално разработен от авторите инструмент за измерване на мотивацията за учене. Определен е профилът на мотивите за учене в изследваната група подрастващи, както и в подгрупите на момичетата и момчетата, на шестокласниците и седмокласниците. Съпоставени са позициите на външните им мотиви за учене, а също – на вътрешните. Установено е наличие на полова диференциация в мотивацията за учене, по-силно изразена при седмокласниците, а също – различия в мотивацията за учене на шестокласниците и седмокласниците (въпреки малката възрастова разлика). Разработеният и приложен в изследването „самоотчет на мотивацията за учене“ показва добра резултативност, затова го считаме за принос в изучаването на тази важна личностна характеристика на подрастващите.

2. Психологическата наука в обучението на студентите от ЦХН в БСУ – 25 години история и традиции на преподаването. Сп. Съвременна хуманитаристика, БСУ, кн.1. ISSN 1313-9924

В публикацията се проследява историята на преподаване на учебни дисциплини от психологическата научна област в специалностите и професионалните направления, по които се обучават студенти в БСУ от неговото създаване до днес.

3. Психодиагностиката и качеството на социалнопсихологичното консултиране. Актуализация на учебното съдържание на дисциплината Психодиагностика за магистърска програма „Социално консултиране и психология“ – предпоставки и очаквани резултати. Национална научно-практическа

конференция „Образование и бизнес за ефективна реализация на младите хора на пазара на труда“, БСУ, 2014.

Актуализацията на учебната програма по Психодиагностика е извършена в рамките на проект „Партньорство между образование и бизнес за ефективна реализация на младите хора на пазара на труда чрез актуализиране на учебните програми в Бургаския свободен университет“, реализиран в БСУ през 2013/2014 година. В доклада са описани предпоставките за направената актуализация, както и очакваните промени в качеството на обучението по тази дисциплина.

4. Квалификационен курс за преподаватели от БСУ по „Социално-педагогическа психология“ – теория и практика. Национална научно-практическа конференция „Квалификация и кариерно израстване на преподавателите във висшите училища“, БСУ, 2014. ISBN: 978-619-7126-02-0

В доклада е описана учебната програма на квалификационния курс, както и очакваните резултати от проведеното обучение. Учебната програма по интердисциплинарната област „Социално-педагогическа психология“ си поставя за цел да разшири и обогати теоретичните познания на преподавателите във ВУ за социалнопсихологическите аспекти на педагогическата дейност – преподаване, обучение, общуване в пространството (виртуално и реално) на университета. Акцентът е поставен върху функциите на междуличностното и междугруповото общуване в академичната среда – междуличностна перцепция, каузална атрибуция, интеракция, върху принципите на преработка на социалната информация и др. В рамките на обучението се разширяват и границите на себепознание, като част от процеса на самоусъвършенстване и повишаване на личната квалификация на преподавателите. Подробно са представени четирите основни модула на програмата.

5. Психологическа природа на взаимоотношенията между учениците в ученическия клас на началното училище. Конфликтни взаимоотношения и агресия между децата. Академия за гражданско общество. Национална конференция, НБУ, София, 2012.

Докладът включва идеите на автора за психологичната природа на конфликтните взаимоотношения между децата от начална училищна възраст.

6. Потребности на работещите в социални институции и организации от продължаващо образование. Международна конференция, БСУ, 2011, т.4. ISBN 978-954-9370-81-2

В доклада са представените резултати от проучване, чиято цел е да се очертае актуалното състояние на квалификацията на работещите в социалните институции, в които се осъществява социално обслужване на възрастни хора в гр. Бургас, и да се открият техните потребности от допълнителна квалификация. Хората, които извършват трудова дейност в структурите на социалните институции, ежедневно се сблъскват и решават проблеми на групи от хора, нуждаещи се от социално подпомагане и социални услуги, с които е трудно и деликатно да се работи. Те трябва да имат лична и професионална готовност да се справят с високите изисквания, отговорностите и психическата натовареност на работните им места. Изготвени са две анкетни карти – за ръководители и за изпълнители. Нивото на компетентности на работещите в социалните институции е оценено от техните ръководители по 11 критерия, включващи умения, нагласи и знания и чрез тристепенна скала - незадоволително ниво, задоволително ниво, много

добро ниво. И на работещите като изпълнители в социалните институции и организации е дадена възможност да оценят собственото си ниво на компетентност при изпълнение на служебните задължения, като са отделени същите 11 компетентности (знания, умения и нагласи), които трябва да се оценяват по тристепенна скала (ниво на владеене). Според изследователския екип тези компетентности определят границите на успешната професионална реализация на работното място. Анкетирани са 76 лица, от които 19 лица, които заемат ръководни позиции на различни нива в посочените институции, и 57 работещи /като изпълнители/ в тези институции. Проведеното проучване в социалните организации и институции в гр. Бургас, които обслужват възрастни хора, показва, че работещите в тях специалисти имат необходимост от допълнителна квалификация в няколко области: умения (техники) за работа с трудни (агресивни) клиенти; компютърни умения (предимно Excel); актуална информация за изменения и допълнения в социалното законодателство и в нормативната база.

7. Потребности от квалификация на работещите в социалните институции и организации на територията на община Бургас. Кръгла маса. Сп.Съвременна хуманитаристика, БСУ, 2011, кн.1. ISSN 1313-9924

Публикацията е посветена на две организирани в БСУ дискусии между преподаватели от Програмния съвет по «Социални дейности» и ръководители на социалните институции и организации от гр. Бургас. Дискусиите се проведоха в два дни под формата на кръгли маси по две основни теми – реалната социална практика и нейните изисквания към квалификацията /компетентностите/ на работещите в институциите, които осъществяват социална дейност с възрастни и такива, които осъществяват социална дейност с деца; качеството на практическото обучение на студентите в бакалавърска и магистърска програма на професионално направление „Социални дейности” и неговата адекватност на практиката.

8. Съдържание на Аз-концепцията на 13- и 14-годишни момичета. Конференция ЮЗУ „Н. Рилски”, Благоевград, 2010. ISBN 978-954-680-735-9

В доклада са представени и анализирани резултатите от проучване на съдържанието на Аз-концепцията на 13-14-годишни момичета. Изследването е проведено чрез тест „Кой съм аз?”. Направен е контент анализ на 760 думи, получени като отговори на зададения въпрос от 45 изследвани момичета. Очертана е тяхната същностна себепредстава.

9. Психологически измерения на педагогическия конфликт в начална училищна възраст. сб. “Управление и образование”, Университет “Проф. д-р Ас. Златаров” т.1, кн.1, 2005. ISSN13126121

В доклада се анализират и класифицират конфликтните ситуации, които възникват в процеса на педагогическото общуване при взаимодействието между педагога и ученика. Разкриват се психологическите причини, предизвикващи този тип конфликти в начална училищна възраст. Авторът се придържа към тезата, че в психологически аспект причините за конфликтно поведение винаги са свързани с унижаване на човешкото достойнство и засягат дълбоко човешката личност, нейните чувства, настроения, перспективи, удовлетвореност и себеуважение. Съвременното образователно пространство е наситено с конфликти и конфликтни ситуации. Педагогът трябва да познава тяхната природа и да умее да ги управлява, за да формира у учениците конфликтологична компетентност като съставна част от социалната им компетентност.

- 10. Конфликт-ориентиран подход във висшето педагогическо образование. Сб., Висшето педагогическо образование-проблеми, постижения, тенденции**, Юбилейна научна конференция, СУ “Св. Кл. Охридски”, 2004.

Съвременната образователна среда в България е наситена с конфликти. Те са породени от спецификата на взаимоотношенията в нея самата и са отзвук на настъпилите през последните три десетилетия социално-икономически промени. Осъзнаването на този факт изисква адекватни промени в образователното пространство и прилагането на нови подходи и методи на обучение в професионалното педагогическо образование. Като един от възможните варианти за нов подход се посочва конфликт-ориентирания подход в обучението.

- 11. Динамика и насоченост на междуличностните отношения в начална училищна възраст /експериментално проучване/**. Сб. “Образование и изкуство”, т. II, Юбилейна международна научна конференция, ШУ “Еп. К. Преславски”, 2004. ISBN 954-577-216-6

Целта на проведеното изследване е да се установи експериментално как се променят в периода на начална училищна възраст междуличностните отношения на децата и към кого са насочени преимуществено. За изследване на динамиката и насочеността на междуличностните отношения в тази възраст са приложени “Полупроективна методика” на Р. Жил и тест “Моите отношения”. Използвани са и данни за системата на междуличностните отношения в начална училищна възраст, получени чрез социометричен метод. В изследването са включени общо 134 деца от първи до четвърти клас. Резултатите показват различия в динамиката и насочеността на междуличностните отношения при момчета и момичета от начална училищна възраст. Като най-значими за целия възрастов период се оказват отношенията към майката и бащата като родителска двойка, т.е. към семейството като цяло. Момчетата са свързани предимно с бащата в семейството, а момичетата - с майката и тази връзка придобива по-голямо значение с възрастта, става по-отчетлива и ясна. В края на периода се наблюдава преориентиране на отношенията и нараства значимостта на приятелските отношения, като при момичетата тази динамика е по-силно изразена.

- 12. Психологическото изследване и съвременните компютърни технологии. Тест за интелигентност на Х. Айзенк и Д. Ейвънс – компютърен вариант**. Научна конференция “Техномат”, Бургас, 2002.

В доклада са представени резултатите от изследване на интелигентността с компютърна версия на Тест за интелигентност на Х. Айзенк и Д. Ейвънс. Анализирани са параметрите на техническото изпълнение на теста и практическото му приложение.

V. Учебник и учебни помагала за студенти

- 1. Психология на развитието в детска и в юношеска възраст. Теоретични аспекти**. БСУ, 2017, Бургас, ISBN978-619-7126-45-7

В учебника са представени теориите и концепциите за психичното развитие през различни възрастови периоди на детството и юношеството. Разгледани са и факторите на културната (социалната) среда, които оказват влияние върху психичното развитие, напр. учене, общуване в семейството, общуване с връстници, агресивни прояви и конфликтни взаимоотношения, и др.

Учебникът е конструиран в уводна част и три глави. В уводната част е представена съдържателната характеристика на термините „психология“, „детство“ и „юношество“. Извежда се идеята, че детството и юношеството са социални и културно-исторически явления. Тяхната продължителност в различните общества и култури е различна. Времето структуриране на детството в широкия смисъл на понятието (етапите на детството) е продукт на историята. Затова да се проследи историята на детството и да се разкрие неговото психично съдържание е един от трудните проблеми на съвременната психология на развитието. В първа глава са описани проблемите на психичното развитие – неговата специфика в онтогенетичен аспект, връзката му с категорията „възраст“, съвременните интерпретации на процеса на психично развитие, концепциите на различни автори за причините за психичното развитие, за неговите движещи сили, за условията, които детерминират процеса на развитие (психодинамични концепции, когнитивни теории, бихейвиористични концепции, теории за Аза, теории, фокусирани върху контекста на развитието). Втората глава е посветена на периодизацията на психичното развитие през детството и юношеството. Описани са подробно критериите за периодизация и появата на ново качество на психичните феномени в различни възрасти, което отличава един период на психично развитие от друг период. Специално внимание е отделено на методите за изследване на психичното развитие. В третата глава се разглеждат значимите аспекти на социалната среда, които са „отговорни“ за своеобразието и спецификата на психичното развитие през онтогенезата – училище и учене, семейство и общуване, връстници и междуличностни взаимоотношения, социални, групови и индивидуални механизми за въздействие. Учебникът завършва с пълна библиографска справка на цитираните литературни източници и техните автори.

2. Диагностика на интелекта. Тестове за изследване на интелигентността. Социално-педагогически и психологически аспекти в обучението на деца и ученици със СОП. (Учебно помагало за работа с деца със СОП). Драгоданово, 2013.

Представени са различни съвременни идеи за същността на интелекта и интелигентността като личностна характеристика. Описани са различни методи за изследване на нивото на изразеност и развитие на интелигентността.

3. Психологическа характеристика на разновъзрастова група в детската градина. Смесената група в детската градина – проблеми, предизвикателства, перспективи, Б., 2002.

Съвместното пребиваване в детската група на различни по възраст деца, от гледна точка на тяхното свободно общуване, има както предимства, така и известни недостатъци. Присъствието на по-големи деца, с по-богат социален опит разширява общественото познание, социалната активност на по-малките и способността им за ориентиране в социалните отношения. По-големите установяват определени норми на поведение, дават съвети, стават образци за подражание, те служат като модел на поведение, като инструктори, на тях се поверяват тайни. Наличието на по-малки деца в групата пък дава възможност да се прояви в по-големите грижовност и покровителско поведение. Взаимодействието с няколко деца, които са на по-високо познавателно ниво улеснява вграждането на останалите в материалния и социалния свят. Особено полезно е това общуване за тези деца, които растат сами в семействата си. Недостатъците на свободното общуване между децата в разновъзрастовата група могат да се търсят в изкривяване на взаимоотношенията

между по-големите и по-малките в посока на “тирания, господство” на по-големите над по-малките. От особено значение в този случай е личността на педагога и неговият стил на взаимодействие и взаимоотношения с децата.

VI. Образователни модули

1. „Проективни техники за изследване на деца”, 2016 г., семинар за студенти. Лаборатория за психологически и социални изследвания, БСУ, 2016.
2. „Социално-педагогическа психология – теория и практика», 2014. Лекционен курс за преподаватели от БСУ. 2014.

VII. Електронни курсове в електронната платформа Moodle, разработени от Йонка Балгаджиева:

№	Наименование на електронния курс	Адрес на е-курс
1.	Увод в психологията	http://moodle.bfu.bg/course/view.php?id=463
2.	Психология на развитието в детска и в юношеска възраст	http://moodle.bfu.bg/course/view.php?id=434
3.	Психология на общуването	http://moodle.bfu.bg/course/view.php?id=432
4.	Психодиагностика на детското развитие	http://moodle.bfu.bg/course/view.php?id=364

Разработени електронни курсове, извън направлението на конкурса в БСУ

№	Наименование на електронния курс	Адрес на е-курс
1.	Корпоративен имидж	http://moodle.bfu.bg/course/view.php?id=12
2.	Лидерски поведенчески стратегии	http://ucdo.bfu.bg/moodle/course/view.php?id=115
3.	Социално-педагогическа психология	http://eservices.bfu.bg/moodle/course/view.php?id=428